

KO'P TARMOQLI UNIVERSITET TALABALARINI KO'P TILLILIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH.

Nurullayeva Nigora Nazirovna,

Urganch Davlat Universiteti

2-akademik litsey nemis tili o'qituvchisi.

Annotatsiya: Maqolada ko'p tarmoqli universitetlar talabalari uchun ko'p tilli ta'lim tamoyillarini o'quv va uslubiy materiallar misollaridan foydalangan holda qo'llash muhokama qilinadi. Jismoniy mashqlar tizimlari va tasniflash yondashuvlari tahlili o'tkazildi. Eksperiment ko'p tarmoqli universitetda ko'p tilli kompetentsiyani rivojlantirish modelining muvaffaqiyatini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, ko'ptillilik, modellashtirish, metodologiya, ta'lim modeli, uslubiy komponent, kognitiv yondashuv.

Аннотация: В статье рассматривается применение принципов многоязычного образования для студентов многопрофильных вузов на примерах учебно-методических материалов. Проведен анализ систем упражнений и классификационных подходов. Эксперимент подтвердил успешность модели формирования многоязычной компетентности в условиях многопрофильного вуза.

Ключевые слова: Компетенция, мультилингвальность, моделирование, методология, модель образования, методический компонент, когнитивный подход.

Annotation: The article discusses the application of the principles of multilingual education for students of multidisciplinary universities using examples of educational and methodological materials. An analysis of exercise systems and classification approaches was carried out. The experiment confirmed the success of the model for developing multilingual competence in a multidisciplinary university.

Key words : Competence, multilingualism, modeling, methodology, education model, methodological component, cognitive approach

Ko'p tarmoqli universitetda ko'p tillilik kompetensiyasini rivojlantirish metodologiyasini yaratish va tavsiflash maqsadi ko'p tilli ta'limning nazariy jihatlarini taqdim etishdan tortib, o'qitishning tamoyillari va uslubiy modelini shakllantirishgacha bo'lgan tadqiqotimiz mantiqini belgilab berdi, so'ngra uni sinovdan o'tkazish va eksperimental mashg'ulotlar natijalarini tahlil qilish. Dissertatsiya tadqiqotining joriy paragrafida modellashtirish tadqiqot usuli sifatida, uning o'qitish metodlarida qo'llanilishi va zamonaviy ko'p tarmoqli universitetda talabalar o'rtasida ko'p tillilik kompetensiyasini shakllantirishning uslubiy modeli haqida so'z yuritimiz.

O'qitish metodikasi – "chet tilini o'zlashtirishga qaratilgan metodlar, usullar va o'qitish usullari majmui" [Azimov 2009: 140]; "Bu o'quv jarayonini loyihalash va tashkil etishning yaxlit tizimi, uslubiy tavsiyalar to'plami bo'lib, ularning samaradorligi o'qituvchining mahorati va ijodiy darajasiga bog'liq" [Klybin 2003].

Amaliy metodologiyada keng tarqalgan tadqiqot usullaridan biri modellashtirishdir. Umumiy ilmiy invariant ta'rifga ko'ra, modellashtirish - bu voqelik ob'ektining (hodisa, jarayon yoki vaziyat) uning xususiyatlarini keyingi o'rganish uchun uning nusxasi (modeli) takrorlanadigan usul. Modelning muhim atributi - tadqiqot maqsadlari uchun zarur bo'lgan voqelik ob'ektining maksimal xususiyatlariga ega bo'lish. Modelni qurishda, tadqiqot maqsadi uchun ahamiyatsiz bo'lgan xususiyatlar, qoida tariqasida, e'tibordan chetda qolishi mumkin [Stepin, Gutner, Goldberg 2019].

Modellashtirish usulining asosiy afzalligi voqelik ob'ektining ba'zi sabablarga ko'ra bevosita o'rganish qiyin yoki imkonsiz bo'lgan xususiyatlarini o'rganish qobiliyatidir. Shunday qilib, ushbu xususiyatlarni model yordamida o'rganish yanada organik va iqtisodiy echim bo'lib tuyuladi.

Kompetensiyani rivojlantirish jarayoni kompetensiya shakllanadigan o'quv jarayoni bilan bog'liq bo'lishi mumkin. O'rganish o'quv maqsadiga erishish, ya'ni bizning holatlarimizda ko'p tillilik kompetensiyani shakllantirishga erishish uchun o'quv sub'ektlarining o'zaro bog'liq harakatlari majmui sifatida belgilanadi. O'quv jarayonining quyidagi tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish odatiy holdir: maqsad, tamoyillar, mazmun, usullar, vositalar, o'qitish shakllari, natijalarni nazorat qilish va

baholash [Ibragimov 2011].

Ta'lim modeli – bu “ma'lum maqsadlar va ish sharoitlari bilan bog'liq holda o'qitish usulini sinfda o'qituvchi tomonidan individual talqini” [Azimov 2009: 140]. Uslubiy modelni yaxlit uslubiy tizim yoki metodologiyaning tarkibiy aksi sifatida uning barcha tarkibiy qismlari: maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, usullari, o'quv qo'llanmalari va boshqalarni ko'rib chiqamiz.

Maqsadli komponent strategik va amaliy ta'lim maqsadlarini o'z ichiga oladi. O'qitishning strategik maqsadi ko'p tarmoqli universitet talabalari o'rtasida ko'p tillilik kompetensiyasini shakllantirishdan iborat. Ko'p tilli ta'limning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, o'qitishning amaliy maqsadi ikki xil: nemis tilida professional nutq kompetensiyasini rivojlantirish (B1-B2) va ispan tilida umumiy nutq kompetensiyasini rivojlantirish (A1). Aniqlikni ta'minlash uchun biz quyidagi belgilarni kiritamiz: FL1 (birinchi chet tili, professional yo'naltirilgan chet tilidagi nutq kompetensiyasi, bizning holatlarimizda nemis tiliga mos keladi) va FL2 (ikkinchi chet tili, ispan tiliga mos keladigan umumiy nutq kompetensiyasi). bizning holatlarimizda til).

Uslubiy component ko'p tilli ta'limni tashkil etishning yondashuvlari va tamoyillarini o'z ichiga oladi. Taklif etilayotgan model quyidagi yondashuvlar doirasida ishlab chiqilgan: kompetensiyaga asoslangan, fanlararo, kognitiv va faoliyatga asoslangan.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv o'quv jarayoniga va rejalashtirilgan ta'lim natijalariga qo'yiladigan talablarni birlashtirish imkonini berdi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv doirasida ko'p tilli ta'limning taklif etilayotgan modelining maqsadi shakllantiriladi, kompetensiya komponentlari va ko'p tilli ta'lim natijalarini baholash ko'rsatkichlari aniqlanadi.

Fanlararo yondashuvning bir qismi sifatida biz bir o'qitish modeliga, bir tomondan, ikki xil til fanlarining mazmun komponentini - nemis va ispan tillarini, boshqa tomondan, nemis tilini o'qitishda "Xorijiy" umumiy fanning tarkibiy qismlarini birlashtiramiz. Til" va maxsus intizom mos ravishda birlashtirilgan (masalan, "Dizayn").

Kognitiv yondashuv. Lingvodidaktikaga kognitiv psixologiyadan kelgan (N.V.Bagramova, N.V.Barishnikov, G.V.Elizarova, S.F.Shatilov, T.D.Shevchenko, A.V.Shchepilova, A.N.Shamov va boshqalar) har qanday ma'lumot kabi tilni ham o'zlashtirish mumkin degan taxminga asoslanadi. kognitiv (kognitiv) operatsiyalar orqali shaxs tomonidan. Kognitiv yondashuv talaba tomonidan mavzuni batafsil tahlil qilishni o'z ichiga oladi, so'ngra o'qitish va ko'nikmalarni rivojlantirish bosqichini o'z ichiga oladi [Avilkina 2009].

Metodikaning bir qismi sifatida talaba nima uchun aniq materialni o'rganayotgani va undan qanday vaziyatlarda foydalanishi mumkinligini to'liq tushunishi kerak. Shuningdek, talaba o'zi bajaradigan o'quv faoliyatining didaktik foydaliligini bilishi kerak.

Prinsiplar ko'p tarmoqli universitetda ko'p tilli ta'limni tashkil etish - umumiy didaktik, uslubiy va maxsus uslubiy. Biz yaratgan ko'p tilli ta'lim modelini amalga oshirish uchun shakllantirilgan o'ziga xos uslubiy tamoyillar quyidagilarni o'z ichiga oladi: integratsiya prinsipi, asosiy ta'lim strategiyalari prinsipi, yumshoq ko'nikmalarga bog'liq holda o'quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish prinsipi, situasion afferentatsiya prinsipi, teskari afferentatsiya, til ichidagi shovqinni minimallashtirish prinsipi, iterativ darajadagi tashkil etish prinsipi.

Tarkib komponenti Model ikki jihatga bo'linadi - predmetli va prosessual - ularning har biri o'rganishning amaliy dual maqsadiga muvofiq o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Mavzu aspektiga quyidagilar kiradi: tildan foydalanish sohasi (FL1 uchun chet tilidagi kasbiy faoliyat sohasi va FL2 uchun jamoat sohasi); leksiko-grammatik komponent (FL1 maxsus terminologiyasi, umumiy atamashunosligi, nutq klişyelari va chet tilining kasbiy yo'naltirilgan og'zaki muloqotning grammatik konstruksiyalari uchun; FL2 uchun umumiy lug'at, nutq klişyelari va chet tilining kundalik og'zaki nutqining grammatik konstruksiyalari uchun); bilim (FL1 uchun nutq va professional; FL2 uchun nutq; lingvistik repertuarni kengaytirish va qo'llash bo'yicha bilim); ko'nikma va malakalar (FL1 uchun professional nutq va FL2 uchun nutq, shuningdek, lingvistik repertuarni kengaytirish va undan foydalanish

ko'nikmalari); kompetensiyalar (professional yo'naltirilgan nutq kompetensiyasi, umumiy nutq kompetensiyasi va integrativ kompetensiya); matnlar (FL1 uchun, umumiy kasbiy va ixtisoslashtirilgan mavzular bo'yicha haqiqiy matnlar; FL2 uchun, umumiy mavzular bo'yicha moslashtirilgan matnlar).

Prosessual jihatga quyidagilar kiradi: nutq turlari (monologik va dialogik); yumshoq ko'nikmalar (FL1 va FL2 uchun umumiy: vaqtni boshqarish, moslashuvchanlik, konsentratsiya, muloqot); asosiy ta'lim strategiyalari (FL1 va FL2 uchun umumiy: xorijiy so'zlarni ovoz chiqarib o'qish; ruscha ekvivalentlar ro'yxati asosida xorijiy leksik birliklarni esga olish; tanish so'zlar va grammatik tuzilmalar bilan og'zaki gaplar tuzish; turli zamonlarda baland ovozda fe'llarni konjugatsiya qilish; qisqa gaplarni mustaqil ravishda qurish cheklangan mavzular doirasida, til bo'yicha o'z yutuqlarini kuzatish, til ko'nikmalarini rivojlantirishni adekvat baholash va boshqalar); mashqlar turlari (FL1 va FL2 tillari uchun umumiy, shartli nutq va nutq mashqlari), ya'ni ikki darslik misolida amalga oshirilgan takroriy darajadagi mashqlar tizimi:

Har bir darslik 8 ta strukturaviy birlikdan (birliklar yoki unidadlar) iborat bo'lib, har bir bo'lim 2 ta darsga mo'ljallangan. O'qish muddati - 1 semestr.

Mashqlarning turli tasniflari mavjud (I.L.Bim, B.A.Lapidus, E.I. Passov, I.V.Raxmanov, S.F.Shatilov va boshqalar). Har bir tasnif o'ziga xos xususiyatga asoslangan va muayyan ta'lim muammosini hal qilish uchun o'ziga xos yondashuv doirasida yaratilgan. Biz taklif qilayotgan takroriy darajadagi mashqlar tizimi ko'p jihatdan allaqachon yaratilgan tasniflar bilan mos keladi, ularning terminologiyasi va vazifalarni shakllantirishning o'zidan foydalanadi. Bizning tizimimizning yangiligi uning hajmida ifodalanadi, buni ko'rsatish uchun biz mashqlar tipologiyasini aniqlashning mavjud yondashuvlarini ko'rib chiqamiz [Leonteva 2017].

Lingvistik yondashuv. (I.V. Raxmanov, M.S. Ilyin va boshqalar), eng birinchi, eng asosiy va eng mantiqiy mashqlarni (a) tilning jihatlariga ko'ra tasniflashni o'z ichiga oladi: fonetik, leksik va grammatik; b) nutqiy faoliyat turlari bo'yicha: o'qish, tinglash, gapirish, yozish, tarjima qilish. Lingvistik yondashuvni haqli ravishda an'anaviy, fundamental deb hisoblash mumkin, chunki aynan shu chet

tillarini o‘qitish metodikasi uchun asoslar yaratilgan.

Psixologik yondashuv tildan emas, balki inson psixikasi tomonidan ma’lumotni o‘zlashtirishning umumiy bosqichlaridan boshlashni taklif qiladi: axborotni qabul qilish yoki idrok etish, uni qayta ishlash va keyinchalik ishlab chiqarish. O‘z davrining me’yorlariga ko‘ra, psixologik yondashuvni innovasion deb atash mumkin edi, chunki birinchi marta tildan o‘rganish mavzusiga, aniqrog‘i, til hodisalaridan psixik hodisalarga e’tibor qaratildi. Ushbu yondashuv asoschilaridan biri G. Palmer bo‘lib, u mashqlarni (a) ishning reseptiv shakllariga (passiv idrok etish, faol idrok etish, buyruqlarni bajarish) va (b) reseptiv-mahsulotli ish shakllariga (reproduktiv mashqlar, shartli suhbat) ajratishni taklif qildi. , tabiiy suhbat).

Psixolingvistik yondashuv. Nomidan ko‘rinib turibdiki, u lingvistik va psixologik yondashuvlarning xususiyatlarini o‘zida mujassam etgan, bu esa uni yanada kengroq va uslubiy jihatdan kengroq qiladi. I. A. Gruzinskayaning mashqlar nazariyasi ko‘pincha psixolingvistik yondashuvning misoli sifatida keltiriladi [Solontsova 2018]. 7-jadvalda lingvistik (til toifalari hisobga olinadi - fonetika, grammatika, lug‘at) va psixologik yondashuvlar (o‘rganish mavzusining boshida sodir bo‘ladigan psixofizik jarayonlar hisobga olinadi - tan olish, yodlash, ko‘paytirish) sintezi asosida qanday ko‘rsatilgan.), psixolingvistik yondashuv amalga oshiriladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2017.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining axborotnomasi, 2020
3. «Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. Toshkent sh., 2020 yil 22 iyul, 383-IV son
4. “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”. BMT. Bosh Assambleyasi 217 A (III) Rezolyusiyasi, 1948, 10.12./ www.constitution.uz.
5. “O‘zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni(18.11.1991 y. 422-XII son (Yangi tahriri))/ "O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami", 2008 yil, 29-30-son, 277-modda.